

KÂİM-BİEMRİLLÂH el-FÂTİMÎ

rüyerek İskenderiye'yi ele geçirdi (6 Cemâziyelevvel 324 / 1 Nisan 936), ancak Abbâsîler'in Mısır valisi Muhammed b. Tuğç'un kardeşi Hasan b. Tuğç ve Sâlih b. Nâfi' kumandasında gönderdiği ordu Fâtîmî ordusunu mağlûp etti. Fâtîmî ordusu İskenderiye'den Berka'ya geri dönmek zorunda kaldı.

Kâim-Biemrillâh halifelüğünün son iki yılını, İfrîkiye'de patlak veren ve Fâtîmî Devleti'ni neredeyse yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya getiren Hâricî isyanını bastırmak için yapılan mücadelelerle geçirdi. İfrîkiye'nin mâmur beldelerinde büyük katliam ve yağmalar gerçekleştirerek hemen hemen bütün İfrîkiye'yi ele geçiren Ebû Yezîd en-Nükkârî, Kâim'in kumandanı Meysûr'u 12 Rebülevvel 333 (2 Kasım 944) tarihinde mağlûp edip öldürdükten sonra Fâtîmîler'in başşehri Mehdiye'ye doğru harekete geçti (19 Cemâziyelevvel 333 / 7 Ocak 945). Halife Kâim, Mehdiye'nin müdafaası için şehrin çevresinde hendekler kazdırdı, kaleleri tahkim etti. Kûtâmeliler'e ve Sanhâce kabilesi reisi Zîrî b. Menâd'a mektup yazarak onları yardıma çağırdı. Başarısız olan ilk iki hücumdan sonra Ebû Yezîd üçüncü hücumu Kayrevan halkının da iştirakiyle ancak bir ay sonra gerçekleştirdi. Sünnî fakihler de Fâtîmîler'e karşı cihad ilân edip halkı Ebû Yezîd'e katılmaya teşvik ettiler. Buna rağmen Fâtîmî kuvvetleri onları bozguna uğrattı. Yeniden asker toplama gayretleri de bir sonuç vermedi. 333 Zilkade ve Zilhiccesinde (Haziran-Temmuz 945) yaptığı hücumlardan bir netice alamayan Ebû Yezîd Kayrevan'a dönmek zorunda kaldı.

Böylece Tunus, Bâce, Ürbüs, Cezîretü Şüreyk, Mesîle ve Sûse gibi stratejik merkezleri ele geçirmek için iki taraf arasında bir mücadele başladı. Bu dönemde İfrîkiye büyük bir tahribata mâruz kaldı. Başlangıçta bazı başarılar sağlmasına rağmen Ebû Yezîd'in durumunda önemli gelişme olmadı. Son olarak Sûse şehrini kuşattı. Kâim-Biemrillâh bu kuşatma sürerken 13 Şevval 334'te (18 Mayıs 946) vefat etti. Onun ortaya koyduğu ısrarlı mücadele oğlu Mansûr-Billâh'ın işini bir dereceye kadar kolaylaştırdı.

Hâricî isyanı dışında Kâim-Biemrillâh'ın iktidarda bulunduğu dönemde İfrîkiye barış ve sükûn içerisinde bir dönem geçirdi. Mütevazî bir hayat sürdürmeye önem verdiği, sarayında münzevi bir hayat yaşadığı kaydedilen Kâim'in günümüze ulaşan şiirleri ve mektupları onun bir

derceye kadar şairlik ve ediplik yeteneğine sahip olduğunu göstermektedir. Şiirleri arasında Abbâsî hilâfetine eleştiri mahiyetinde olanlar da bulunduğundan İbnü'l-Müneccim, Ebû Bekir es-Sûlî ve İbn Düreyd gibi Abbâsî sarayına mensup bazı şairler ona reddiyeler kaleme almışlardır. Ebû Ca'fer İbnü'l-Cezzâr, tıbbâ dair *Zâdü'l-müsâfir* ile *Neşâ'ihu'l-ibrâr* adlı eserlerini Kâim-Biemrillâh için kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kindî, *el-Vülât ve'l-kuğât* (Guest), s. 269-270, 273, 275, 276, 277-278, 287-288; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VIII, 89-90, 113-114, 284; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, I, 232-233, 238-239, 269-270, 272, 288, 291, 295-297, 304-305, 307-310; İdrîs İmâdüddin, *Târîhu'l-hulefâ'i'l-Fâtîmiyyîn bi'l-Mağrib*: *el-Kısmü'l-hâşmin kitâbi 'Uyûni'l-ahbâr* (nşr. Muhammed el-Ya'lâvî), Beyrut 1985, s. 190-191, 192, 194 vd., 206, 207, 208, 214-230, 263-338; H. Halm, *The Empire of the Mahdi the Rise of the Fatimids* (trc. M. Bonner), Leiden 1994, s. 275-309; Ferhat ed-Deşrâvî, *el-Hilâfetü'l-Fâtîmiyye bi'l-Mağrib* (trc. Hammâdî es-Sâhilî), Beyrut 1994, s. 195-197, 208-217, 218-220, 221-226, 239-240, 242, 243-244, 245-270; a.m.f., "al-Kâim", *EP* (İng.), IV, 458-460; Abdülazîz Sâlim, *Târîhu'l-Mağrib fi'l-âşri'l-İslâmî*, İskenderiye, ts., s. 539-543; Şinasi Altındağ, "Kâim", *İA*, VI, 104-106; Ethem Ruhi Fiğlalı, "Ebû Yezîd en-Nükkârî", *DİA*, X, 259-260.

AHMET GÜNER

KÂİM-BİEMRİLLÂH es-SA'DÎ
(القائم بأمر الله السعدى)

Ebû Abdillâh el-Kâim-Biemrillâh Mevlây Muhammed b. Muhammed b. Abdirrahmân es-Sa'dî el-Hasenî el-Fâsî (ö. 923/1517)

Sa'dîler hânedanının kurucusu
ve ilk hükümdarı
(1511-1517).

Muhtemelen Der'a'da doğdu. Hz. Hasan'ın torunlarından en-Nefsüzzekiye diye tanınan Muhammed b. Abdullah el-Mehdî'nin soyundandır. Ailesi VI. (XII.) yüzyılda Arabistan'daki Yenbu'dan Kuzey Afrika'ya göç etmiş ve Tâgmedâret bölgesinde yer alan Der'a vadisinde yerleşmişti. Muhammed ilk tahsiline Der'a'da başladı. Kur'an, dinî ilimler ve tarih sahasında kendini yetiştirdi. Daha sonra Sûs'un en önemli dinî şahsiyetlerinden olan Cezûliyye tarikatı şeyhi Muhammed b. Mübârek el-Akâvî'ye intisap etti ve onun tarafından Portekizliler'e karşı cihad etmek üzere Sûs'a gönderildi (916/1510). Târûdânt yakınlarındaki Tidsî köyünde kabile şeyhleri ve ileri gelenleriyle

toplantılar yapan ve buradaki faaliyetleri sonunda etrafında kalabalık bir kitle toplamayı başaran Muhammed "el-Kâim-Biemrillâh" lakabını aldı. Bu kitleyi teşkilâtlandırarak büyük bir güce sahip oldu. Der'a ve Sûs halkının desteğiyle Portekizliler'le mücadeleye başladı. Ağadîr yakınlarında kazandığı zaferlerle şöhretini de yaygınlaştırdı ve 917'de (1511) Sa'dîler hânedanının temellerini attı. Büyük oğlu Ebû'l-Abbas Ahmed el-A'rec'i "Melikü Sûs" lakabıyla vali olarak tayin etti, iki yıl sonra da veliaht ilân etti. Hâha ve Şeyâzîme şeyhleri kendisinden yardım isteyince oğlu Muhamed eş-Şeyh'i Sûs'ta vekil bırakıp onların yardımına koştu ve Portekizliler'le iş birliği yapan Yahyâ b. Tâfût'u uzaklaştırarak Hâha'ya girdi (922/1516). 923 (1517) yılında Hâha'ya bağlı Efûgâl'de vefat eden Kâim-Biemrillâh, Şeyh Muhammed b. Süleyman el-Cezûlî'nin türbesine defnedildi. Naaşî daha sonra oğlu Ahmed el-A'rec tarafından Cezûlî'nin cesediyle birlikte Merakeş'e nakledildi. Hâkimiyeti altındaki topraklar Ahmed el-A'rec ile diğer oğlu Muhammed eş-Şeyh arasında taksim edildi.

BİBLİYOGRAFYA :

Selâvî, *el-İstikşâ*, III, 2-7; V, 1-15; E. Lévi-Provençal, *Les historiens des Chorfa*, Paris 1922, s. 90 vd.; R. Le Tourneau, "La naissance du pouvoir sa'dien vue par l'historien al-Zayyâni", *Mélanges Louis Massignon*, Damas 1957, III, 65-80; Abdülkerîm Küreyyim, *el-Mağrib fi 'ahdî'd-devleti's-Sa'diyye*, Rabat 1398/1978, s. 33-50; Celâl Yahyâ, *Târîhu'l-Mağribi'l-kebir*, Beyrut 1981, III, 31-38; İbrâhim Harekât, *el-Mağrib 'abre't-târîh*, Dârülbeyzâ 1405/1984, II, 239-245; Abdülfettâh Mukallid el-Ganîmî, *Mevsû'atü târîhi'l-Mağribi'l-'Arabî*, Kahire 1414/1994, III/6, s. 113-121; A. Cour, "Sa'dîler", *İA*, X, 41, 43-44; Chantal de la Véronne, "Sa'dîds", *EP* (İng.), VIII, 723; Ahmed el-Büzeydî, "et-Tâgmedâretî, Muhammed b. 'Abdurrahmân", *Ma'lemetü'l-Mağrib*, Rabat 1415/1995, VII, 2154.

SABRİ HİZMETLİ

KÂİME
(قائمة)

Osmanlı maliyesinde
kâğıt para için kullanılan tabir.

Sözlükte "ayakta duran, bir şeyin yerine geçen" anlamındaki kâimin müennes şekli olan kâime (çoğulu kâvâim) piyasada sikkeyi temsilen tedavül ettiği için bu adla anılmıştır. Aynı zamanda Osmanlı diplomatiğinde genellikle büyük makamdan küçük makama gönderilen, "geniş ve uzun kâğıtlara yazılan resmî belge" anla-

mında da kullanılmıştır. Belgelerde “esham kavâimi, evrâk-ı nakdiyye, kavâim-i nakdiyye, kavâim-i nakdiyye-i mu'tebere, varaka-i nakdiyye, nakid kâğıdı, kavâim-i mu'tebere, kâime-i nakdiyye” gibi çeşitli adlarla da geçer. Osmanlı maliyesinde öteden beri uygulanan esham sisteminin (bk. ESHAM) geliştirilmesiyle ortaya çıkmış olup eshamdan farkı beratsız kullanılmasıdır. Tanzimat döneminin başlarında maliyeye gelir bulma konusu tartışılırken böyle bir yöntemin uygulanması teklifi daha sonra şeyhülislam olan Ârif Hikmet Bey'den gelmiş ve kabul edilmiştir.

Kâimeler, paraya olan âcil ihtiyaç yüzünden kalıplarının çıkarılması ve basılması beklenmeksizin el yazısı olarak piyasaya sürüldü. Toplam 160.000 lira (32.000 kese) tutarındaki ilk kâimeler Maliye Nâzırı Saib Paşa zamanında muhtemelen Haziran 1840'ta çıkarıldı. Büyük ebatlı ve nakit para hükmünde olan kâimelerin tedavül süresi sekiz yıldır. Ayrıca senede % 12,5 faiz getirisi vardı. Faiz verilmesinden amaç bunları piyasada tedavül eden eshamdan daha cazip hale getirmektir. Faizler iki taksitte ödenmekteydi. Kâimelerin karşılığı yoktu, ancak ödenecek faizlerine İstanbul gümrüğü malından karşılık gösterildi. Halk böyle bir uygulamaya alışık olmadığı için kâimeler piyasada olumlu karşılanmadı. Öte yandan el yazısı kâimeler hemen kalpazanların dikkatini çekti. Kâimeler başlangıçta bütün ülkede kullanıldı; fakat sahte kâimeyi kontrol ve tesbit etmek kolay değildi. Buna halkın tepkisi de eklenince bir süre sonra taşrada tedavülü yasaklandı. Kalpazanlığı önlemek için 1841 yılbaşından itibaren iki yıl içinde el yazısı kâimeler matbularıyla değiştirildi. Taklit edilmemeleri için 1844 ve 1847'de farklı şekillerde yeniden bastırıldı.

Kâimenin faizi 1843'te %12,5'tan % 10'a, ardından da % 6'ya düşürüldü. 1851'de ise 100.000 liralık (20.000 kese) faizli kâime piyasadan çekilerek yerine 20 kuruşluk faizsiz kâime çıkarıldı. Bu husus, kâimenin gerçek anlamda bir alışveriş aracı olarak kullanılması açısından önemlidir. Daha sonra faizsiz kâime uygulaması biraz daha yaygınlaştırıldı. Hükümet, Mart 1854'te Kırım Savaşı giderlerini karşılamak için sadece savaşın geçtiği bölgelerde geçerli olmak ve savaş sonunda tedavülden kaldırılmak üzere geçici olarak 10 ve 20 kuruşluk faizsiz ordu kâimleri hazırladı. Toplam 856.250 lira-

lık (171.250 kese) çıkarılan ordu kâimele-ri 1857'de piyasadan çekildi. Savaş normal kâime emisyonunu da çoğalttı. Nitekim 1856'da piyasadaki faizli kâime miktarı 1.720.000 liraya (344.000 kese) ulaştı. Devlet kâimeyi çok defa kamuoyundan gizli olarak piyasaya sürmekteydi.

Kâimenin kaldırılması için yapılan ilk ciddi girişim 1848'de “iâne-i umûmiyye” adıyla halkın zorunlu yardımına başvurulmasıdır. Ülke genelinde toplanan 1,5 milyon liranın ancak dörtte biri bu amaç için harcandı. Geri kalanı ülkede çıkan karışıklıkların bastırılmasına sarfedildi. 1858'de Dent, Palmer ve Ortakları Şirketi'nden % 6 faizli 5 milyon sterlinlik bir istikraz yapıldı. Sözleşmede paranın kâimenin kaldırılmasında kullanılması şartı vardı. 1859'da tekrar İstanbul halkının yardımına başvuruldu. Bütün bu girişimler toplanan paraların 1860 Şam olaylarında harcanması üzerine başarısız kaldı. Hükümet, bu olaylardan sonra Fransız Mirés ile fâhiş fiyatla 16 milyon sterlinlik bir borç anlaşması imzaladı. Daha sonra bazı Galata bankerlerine bir banka kurdurup kâimeyi bu vasıta ile ortadan kaldırmayı düşündü.

Hükümet, bütün bu teşebbüsler sonuçsuz kalınca 1862 Mart sonundan itibaren geçerli olmak ve durumu siyasi açıdan nazik olan Cidde ve Yemen gibi yerlerin dışında bütün ülkede tedavül etmek üzere 12,5 milyon liralık (2,5 milyon kese) kâime çıkarma kararı aldı. Karar yürürlüğe konulduğu sırada 13 Aralık 1861'de İstanbul'da kâimenin fiyatı olağan üstü düştü ve piyasada geçmez oldu. Esnaf ve tüccar panik içerisinde iş yerlerini kapadı, ellerinde parası olanlar birkaç günlük ekmek aldı. Camilere toplanan halka dükkânlarını açarak ticarete başlamaları telkin edildi, sarrafların faaliyetleri durduruldu. Ayrıca memur maaşlarının ödemesi mart ayına kadar ertelendi. Bu arada malî konularda tek yetkili olarak sadrazamlığa getirilen Fuad Paşa'nın çalışmaları sonucunda İngiltere'den alınan borç ile kâimenin kaldırılması kararlaştırıldı. Kâime değerinin % 40'ı nakit, geri kalanı da % 6 faizli eshâm-ı cedîde olarak ödenecekti. Bir süre sonra hazine nakit sıkıntısı ortaya çıkınca paranın bir kısmı sterlin ve frank olarak ödendi. 1862 Eylülü başında kâimenin tamamen tedavülden kaldırıldığı resmen ilân edildi.

İkinci kâime uygulamasına Balkanlar'daki karışıklıklar ve yaklaşan 1877-1878

Osmanlı - Rus Savaşı'nda orduyu finanse etmek için başvuruldu. 1863 imtiyaz sözleşmesiyle Osmanlı ülkesinde kâime çıkarma yetki ve tekelini Bank-ı Osmânî'ye devredildiğinden bankanın onayı çıkarılan kâimelerden % 1 komisyon ve tazminat verilerek alınabildi. 2 milyon liralığı hemen, geri kalanı da gerektiğinde çıkarılmak üzere toplam 3 milyon liralık kâime emisyonuna karar verildi. Birinci uygulamanın aksine takım ve seri numarası konulan kâimeler önce cephe, 28 Ağustos 1876'da da İstanbul'da piyasaya sürüldü. Faizsiz olan bu kâimeler Hicaz, Yemen, Trablusgarp, Basra ve Bağdat gibi siyasi açıdan hassas yerlerin dışında ülkenin her yerinde tedavül edecekti. Çıkarılanların ihtiyacı karşılamaması üzerine ihtiyaten elde tutulan 1 milyon liralık kâime de piyasaya sürüldü. Hükümet, bir süre sonra 7 milyon liralık daha kâime çıkarma kararını kamuoyuna ilân edince kâimenin değeri İstanbul'da % 60 oranında düştü. Yeni kâimelerin 2,4 milyon liralığı bankalara olan borçlara, geri kalanı da kısa bir sürede askerî giderlerle Avrupa'dan getirilen mühimmata harcandı. Hükümetin 27 Ağustos 1877 tarihli kararına istinaden bütçe açıklarının bir kısmını kapamak ve âcil giderlere harcanmak üzere 6 milyon liralık daha kâime çıkarılınca piyasadaki toplam kâime miktarı ikinci uygulamanın en üst sınırı olan 16 milyon liraya ulaştı.

Çıkarılmasına dair olan kararnâmede, kâimenin yavaş yavaş tedavülden kaldırılması için başta Ereğli madenleri olmak üzere bazı gelirler karşılık gösterilmişti. Bu gelirleri kurulacak bir komisyon toplayacaktı. Komisyon 1 Nisan 1878'de çalışmalarına başladı ve toplanan kâimeler meydanlarda yakıldı. Kâimenin kaldırılması amacıyla oluşturulan fona gelir sağlamak için ekmek, tütün, rakı ve şarap gibi bazı ürünlere zam yapıldı. Ayrıca yardım kampanyaları düzenlendi. Devletin 1879 yılı gelirlerinin toplamının neredeyse kâime kadar, yani 18,5 milyon lira olması kâimeyi kaldırmak isteyen devletin içinde bulunduğu çaresizliğinin derecesini gösterir. Bu arada hükümetin Mart 1879'da yayımladığı, devletin gelirlerini 1 altın 4 kâime paritesi üzerinden tahsil edeceği yolundaki kararnâmesi piyasada şok etkisi yaptı. Kâimenin değeri hızla düştü ve 1 altın 13 kâimeye satılır oldu. Spekülatörlerin de etkisiyle İstanbul'da ekmekçilerin dışında hiçbir esnaf alışverişinde kâimeyi kabul etmemeye başladı. II. Abdülhamid, saraydaki ihtiyaç faz-

lası altın ve gümüş kap kacağı Meskûkât İdaresi'ne göndererek elde edilen parayı kâimenin kaldırılmasına tahsis etti. Ayrıca sarayda kendi başkanlığında bir komisyon-ı âlî kurarak yardım kampanyası başlattı. Bu şekilde 9 Mayıs 1880'e kadar piyasadan yaklaşık 10.5 milyon liralık kâime çekildi. Bu meblağın 1.4 milyon lirası yardım kampanyasından sağlandı. 1883'te bile piyasada kâimeye tesadüf edilmesi geri alma işleminin ne kadar uzun sürdüğünü gösterir.

Osmanlı Devleti üçüncü kâime uygulamasına I. Dünya Savaşı'nı finanse etmek için başvurdu. Hükümet, savaşın başında Almanya'dan alınacak borç karşılığında 15 milyon liralık banknot çıkarıp kendisine vermesini Osmanlı Bankası'na teklif ettiyse de banka buna yanaşmadı. Müttefikleri olan Almanya ise savaşın başından beri hükümeti kâğıt para çıkarması için teşvik ediyordu. Câvid Bey güçlü bir malî kurumun yardımı olmaksızın kâğıt para çıkarılmasına şiddetle karşıydı. Bu düşünceyle emisyon bankası görevinin geçici olarak Düyûn-ı Umûmiyye'ye devrini önerdi. Düyûn-ı Umûmiyye kâimenin karşılığının altın olarak temin edilmesi şartıyla teklifi kabul etti.

27 Mart 1915'te Almanya ile 150 milyon franklık bir borç anlaşması yapıldı. Para, nakit olarak getirilmesindeki güçlükler göz önüne alınarak Düyûn-ı Umûmiyye'nin Almanya şubesine devredildi. Bu para karşılığında çıkarılan 6.519.139 liralık kâime 10 Temmuz 1915'ten itibaren piyasaya sürüldü. Kâimelerin tedavülü zorunluuydu.

Savaş masrafları yüzünden kâimeler kısa sürede harcandı. Ülkenin içinde bulunduğu olağan üstü şartlardan dolayı bütçenin olağan gelirleri de toplanamadığından hükümet tekrar emisyonla başvurdu; yeni emisyonla Alman hazine tahvilleri karşılık gösterildi. Bununla

5.212.400 liralık ikinci tertip kâimeler, ardından 4 Ocak 1916 tarihli kanuna istinaden toplam 8.387.600 liralık üçüncü tertip kâimeler piyasaya sürüldü. Ancak savaşın finansmanı hükümeti yeni ve çok daha büyük bir emisyonla zorladı. Toplamı 74.399.600 lira olan dördüncü tertip kâimeler de 13 Eylül 1916'dan itibaren tedavüle çıkarıldı. Hükümet, 17 Şubat 1917'de Almanya'dan 42.5 milyon liralık bir avans daha alarak bununla kâime çıkarılmasına karar verdi. Toplamı 31.999.999 lira olan beşinci tertip kâimeler 10 Nisan 1917'den itibaren piyasaya sürüldü. Bunların da altı ayda harcanması üzerine 4 Ekim 1917'de Almanya hazine tahvilleri karşılık gösterilerek toplam 32 milyon liralık kâime çıkarıldı. Yedinci ve son tertip kâimeler, 1918 bütçesinde mevcut açığın kapatılması için 28 Mart 1918 tarihli Muvâzene-i Umûmiyye Kanunu'na göre çıkarıldı. Karşılığı olmayan ve Düyûn-ı Umûmiyye'nin güvencesinde çıkarılan bu kâimelerin ancak 2.499.925 liralığı piyasaya sürülebildi.

Osmanlı Devleti, böylece yedi tertipte toplam 161.018.663 liralık kâime çıkardı. Bunların bir kısmı piyasadan çekilerek imha edildiysede 153.748.563 liralık kâime kendi parasını çıkarıncaya kadar Türkiye

Cumhuriyeti'nde tedavüle devam etti. İngiltere'de basılan Cumhuriyet dönemi ilk kâğıt paraları 5 Aralık 1927'de piyasaya sürüldü. Osmanlı kâimeleri bu tarihten itibaren altı ay içinde piyasadan çekildi.

Ekonomik ve siyasî açıdan zorda olduğu dönemlerde başvurduğu kâime emisyonunu Osmanlı Devleti bir tedavül aracı olarak değil iç borç ve malî tedbir olarak düşünüyordu. Galata bankerleri ikinci kâime uygulamasında altın çağlarını yaşadılar. Birinci uygulamada kâimeler numarasız olduğu için hükümet sıkıştıkça piyasaya gizlice para sürdü. Bunu önlemek ve piyasaya güven vermek için iki ve üçüncü uygulamalarda kâimeler numaralandırıldı. Bir ve üçüncü uygulamalarda ikinciye kıyasla daha az değer kaybeden kâimeler piyasada bozuk para sıkıntısına yol açtı. Alışverişlerde bozuk paranın tercih edilmesi kâimenin değerini düşüren bir etken oldu. Hükümetin bozuk para darlığını aşamaması halkı pratik çözümlere yöneltti ve bazı resmî kurumlar, esnaf teşkilâtları, dinî müesseseler ve şirketler bozuk para yerine geçen marka ve biletleri piyasaya sürdüler.

Kâime tedavülünün sebep olduğu olumsuzluklardan biri de enflasyondur. Bu yüzden pek çok şirket ve kuruluş kapandı. Kâime, üç uygulamada da altın ve gümüş sikkeyi piyasadan uzaklaştırıp tek fiyat belirleyici olamadı. Eşya fiyatları ve ücretler kâimeyle farklı, sikke üzerinden farklıydı. Kâime bunun dışında devletin ödemeler dengesinde de açık vermesine sebep oldu. Çünkü tahsilâtını kâime, dış borç ödemelerini ise altın üzerinden yapan devlet kâime değer kaybedince sürekli açık verdi. Öte yandan her üç uygulamada da büyük ölçekte kâime kalpazanlığı ortaya çıktı. Devlet, yurt içinde ve yurt dışında bastırılıp piyasaya sürülen sahte kâimelere karşı etkili önlemler ala-

5 liralık
kâime
(Osmanlı
Bankası
Arşivi)

1 liralık
kâime
(Osmanlı
Bankası
Arşivi)

madı. Kâime tedavülünün yol açtığı telâfisi en zor kayıp halkın devlete olan güveninin yok olmasıdır. Devletin kâime hususunda verdiği taahhütleri yerine getirememesi ve birinci kâime uygulamasının son derece müessif bir olayla neticelenmesi halkın zihninde devlete karşı oluşan şüpheyi sürekliliğe canlı tuttu. Daha sonraki uygulamalar da bu şüphe ve güvensizliği pekiştirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

Hasan Ferid, *Nakid ve İ'tibâr-ı Mâlî*, İstanbul 1334, II; a.mlf., "Kambiyo Komisyonu", *İktisâdiyyât Mecmuası*, sy. 51, 5 Nisan 1333, s. 1-2; *Memâlik-i Osmâniyye'de Evrâk-ı Nakdiyye Kıymetinin Tenezzülüyle Netâyici Hakkında Muhtıra*, İstanbul 1918; Râşid, "İstikrâz-ı Dâhilî, Eski Kâimeler, Hazine Bonoları", *Borsa Rehberi*, İstanbul 1928, s. 523-542; Nihad Mehmed, *Das Papiergeld in der Finanz- und Währungsgeschichte der Türkei 1839-1909*, İstanbul 1930; Mine Erol, *Osmanlı İmparatorluğunda Kâğüt Para (Kaime)*, Ankara 1970; Nezihi Aykut, *Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Devredilen Kaimeler ve Osmanlı Bankası Banknotları*, İstanbul 1979; R. H. Davison, "The First Ottoman Experiment With Paper Money", *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi: 1071-1920-Social and Economic History of Turkey: 1071-1920* (ed. Halil İnalçık – Osman Okyar), Ankara 1980, s. 243-251; a.mlf., "Kâ'ime", *El²* (İng.), IV, 460-461; Ali Akyıldız, *Osmanlı Finans Sisteminde Dönüm Noktası: Kâğüt Para ve Sosyo-Ekonomik Etkileri*, İstanbul 1996; "İzmir'de Bozuk Para", *İktisâdiyyât Mecmuası*, sy. 23 (1332), s. 5; Cavid Bey, "Maliye Nazırı Cavid Bey'in Notları", *Tanin*, İstanbul 15 Teşrinievvel 1944-2 Ağustos 1945; K. M. Mac Kenzie, "Sultan Abdülmecid Devri 'Kâime'si II.ci Tertip 1840", *Türk Nümizmatik Derneği Bülteni*, sy. 15, İstanbul 1985, s. 5-8; a.mlf., "Ka'imes at the Commencement of Abdülhamid II's Reign", XXV/4, *International Bank Note Society Journal* (1986), s. 111-112; Garo Kürkman, "Sultan Abdülmecid Dönemi Faizli Kaime Teşebbüsleri", *Türk Nümizmatik Derneği Bülteni*, sy. 21 (1987), s. 4-19; Cüneyt Ölçer, "2000 Kuruşluk Evrak-ı Nakdiye", a.e., sy. 22 (1987), s. 4-12.

ALİ AKYILDIZ

KÂİMÎ

(قائمی)

(ö 1102/1691 [?])

Bosnalı mutasavvif şair.

Asıl adı Hasan olup Kâimî Baba diye de bilinir. Kâimî mahlasını kırk gün boyunca ayakta halvet halinde kaldığı için almıştır. Hayatıyla ilgili bazı menkıbelerde mahlasının Slavca "ka'i mi" (bizim gibi) sözünden geldiği de belirtilmektedir. Avusturya ordusunun 1697'de Saraybosna'ya yaptığı saldırı sırasında çıkan yangında tarihî

belgeler yok olduğundan hayatı hakkında fazla bilgi edinilemeyen şairin 1625-1635 yılları arasında Saraybosna'da doğduğu kabul edilmektedir. İlk öğreniminden sonra Sofya'ya giden Kâimî, Uziceli Şeyh Muslihuddin'den icâzet aldı; ardından İstanbul ve Konya'ya gitti. Daha sonra Saraybosna'ya dönerek Sinan Ağa Tekkesi'ne şeyh oldu. Kâimî bu Kâdirî tekkesinin adı bilinen ilk şeyhidir. Aynı zamanda kendi evinde 1078'de (1667-68) kurduğu bir Halvetî tekkesinin de şeyhliğini yürüttü.

Birçok mahallî yazar ve menkıbe, Hasan Kâimî'den sevilen bir hatip ve 1093'te (1682) Saraybosna'da vuku bulan halk ayaklanmasının önderi olarak bahseder. Ancak onun bu isyana katıldığını doğrulayan bir belge yoktur. Kâimî, muhtemelen şehrin ulemâsı ile anlaşmazlığa düştüğünden İzvornik'e (Zvornik) sürgüne gönderildi ve orada vefat etti. Şeyhî ve Safâî'ye göre ölüm tarihi 1090'dır (1679). Fakat şiirlerinde tasvir ettiği tarihî olaylara göre vefat tarihinin 1690-1691 yılları olması gerekir ki çağdaş araştırmacılar da bu tarihi benimsemektedir. Kâimî'nin türbesi bölgedeki önemli ziyaret yerlerinden biriydi.

XVIII. yüzyılın Boşnak şairlerinden Mehmed Meylî ile XIX. yüzyılda yaşamış Şâkir Muđizâde, Kâimî hakkında gazeller yazmışlardır. Osman Aziz'in XIX. yüzyıla ait "Ago Šarić" adlı hikâyesiyle çağdaş Boşnak yazarlarından Derviş Susiç'in *Kaimija* adlı eserinin kahramanı olarak şairin ele alınması hâtırasının Bosna coğrafyasında canlı olduğunu göstermektedir.

Osmanlı Türkçesi ile yazdığı şiirlerinde döneminin siyasî olayları yanında vahdet-i vücûd nazariyesine de yer veren Kâimî'nin bazı beyitlerinde ilm-i cefr yoluyla gelecekte haber verdiğine inanılmıştır. Aruz ve hece vezniyle yazdığı *Divân*'ı *Vâridât*'tan daha çok şiir ihtiva eder. Klasik gazellere göre uzun olan ve tevhid temasını işleyen bu şiirlerin çoğu tekke şiirine yakındır ve genellikle Abdülkâdir-i Geylânî için yazılmıştır. *Vâridât* diye adlandırılan ikinci divanı uzun kasidelerini ihtiva eder. Bundan dolayı nüshaları genellikle *Kasidât-ı Kâimî* adını taşır. Eserde kasideler dışında birkaç gazel, terki-bibend, terci-bend ve mesnevi de yer alır. Başta İstanbul ve Saraybosna olmak üzere Zagreb, Belgrad, Paris, Cambridge, Vatikan, Bakü, Bratislava, Tübingen, Upsala, Taşkent, Marburg ve Kahire'deki kütüphanelerde bu iki divana ait 100 civa-

rında nüsha bulunmaktadır (Šamić, *Divân de Kâ'imî*, s. 37-45). Ayrıca Arap harfleriyle Boşnakça olarak biri Girit'in fethi için, diğeri tütün aleyhine olmak üzere iki uzun manzumesi vardır (a.g.e., s. 50-75). Jasna Šamić, Kâimî'nin hayatı ve şiiri üzerine hazırladığı doktora tezinde (bk. bibl.), Fransızca tercümeleriyle birlikte çeşitli şiirlerine yer vermiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Safâî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 3215, vr. 259; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 81, s. 650; *Sicill-i Osmânî*, II, 140; S. Kemura – V. Čorović, "Kaimija", *Serbokroatische Dichtungen Bosnischer Moslms*, Sarajevo 1912, s. 11-16, 18-19; Mehmed Handžić, *Književni Rad Bosansko-Hercegovačkih Muslimana*, Sarajevo 1934, s. 89-91; Enverî Kadîc, *Târîh-i Enveri*, Orientalni Institut, fond spécial, Sarajevo, IV, 234; VII, 262; XIX, 326; XX, 165; TYDK, II, 450-459; D. Sušić, "Kaimija", *Pobune*, Sarajevo 1966, s. 61-112; M. Hadžijahić, *Hasan Kaimija i njezove turbe na Kuli kod Zvornika* (ed. Asim Hadžić de Kula), Zvornik 1966; H. Šabanović, "Kaimi-baba, šejh Hasan", *Književnost Muslimana BiH na Orijentalnim Jezicima*, Sarajevo 1973, s. 353-357; Mehmed Mujezinović, *Islamska Epigrafika Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1977, II, 128-131; Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u Islamskoj Književnosti*, Sarajevo 1912, s. 98-100; Jasna Šamić, *Divân de Kâ'imî vie et oeuvre d'un poète bosniaque du XVIIe siècle*, Paris 1986, s. 23-45, 50-75; a.mlf., "Kâ'imî Baba et l'insurrection de 1682-83 À Sarajevo: Approche historiographique", *IIIe Congress on the Social and Economic History of Turkey Princeton University (24-26 August 1983)*, İstanbul 1990, s. 269-274; Fehim Name-tak, *Pregled Književnog Stvaranja Bosansko-Hercegovačkih Muslimana na Turskom Jeziku*, Sarajevo 1989, s. 119-124; a.mlf., "XVII yy. Bosna Divan Şairi-Hasan Kaimi", *Çevren*, III/7, Priština 1975, s. 42-47; T. Djordjević, "Kaim Baba", *Godišnjak Nikole Čupića*, XXXIX, Beograd 1933, s. 109-118; H. Dizdar, "Pjesnik Hasan Kaimija, vodja pobunjenih seljaka i zanatlija u 17. v.", *Glasnik VIS*, II (1951), s. 138-147; Mustafa İsen – Miryana Teodosiyevič, "Kâimî Hasan Efendi", *TDEA*, V, 108.

JASNA ŠAMİĆ

KÂİMÜZZAMÂN

(قائم الزمان)

Genellikle İmâmiyye'nin gaybet halinde bulunan on ikinci imamı Muhammed Mehdî el-Muntazar için kullanılan bir unvan (bk. MEHDÎ el-MUNTAZAR).

KÂİNAT

(bk. ÂLEM).